Skizze zur Geschichte der deutschen Nationalliteratur von den Anfängen der Arbeiterbewegung bis zur Gegenwart. „Weimarer Beiträge" nr 5/64.

Na łamach prasy literackiej Niemieckiej Republiki Demokratycznej toczyła się ostatnio ożywiona dyskusja dotycząca aktualnych problemów i zadań niemieckiej literatury. Asumpt ku temu dała przede wszystkim redakcja „Weimarer Beiträge", publikując w roku ubiegłym obszerny *Szkic historii niemieckiej literatury narodowej od początków ruchu robotniczego do chwili obecnej.* Studium to stanowi z jednej strony próbę podsumowania współczesnej literatury niemieckiej, z drugiej zaś — nową, ambitną propozycję ujęcia prawidłowości tworzenia się literatury narodowej. Prezentowane ujęcie wydaje się przewyższać poprzednie próby historii literatury niemieckiej. Obejmując ponad 150 stron druku, stara się niezmiernie wnikliwie przedstawić rozwój procesu historycznoliterackiego w latach 1830—1964, wyróżniając w nim następujące okresy: 1) rozwój literatury od początków ruchu robotniczego do rewolucji burżuazyjno-demokratycznej (1830—1848), 2) literatura w okresie od upadku rewolucji do utworzenia prusko-niemieckiego cesarstwa (1848—1871), 3) rozwój literatury od powstania Cesarstwa do początków imperializmu na przełomie wieku (1871—1900), 4) okres do zakończenia I wojny światowej (1900—1917), 5) okres do wyzwolenia Niemiec spod władzy faszyzmu (1917—1945), 6) okres od zakończenia II wojny światowej do utworzenia dwóch państw niemieckich (1945—1949), 7) rozwój literatury w Niemieckiej Republice Federalnej (1949—1964), 8) rozwój literatury w Niemieckiej Republice Demokratycznej (1949—1964).

Metodologia marksistowska wyraża się głównie poprzez ustawienie w punkcie centralnym rozważań kształtowania się i konsolidacji literatury socjalistycznej aż do momentu, gdy staje się ona w literaturze narodowej decydującym czynnikiem, a więc w warunkach Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Szkic stara się uwidocznić, że poszczególne prądy literackie, kryzysy, przekształcenia w całej literaturze i w pojedynczych dziełach można wyjaśnić i ocenić tylko w powiązaniu z obiektywnym procesem historycznym, ekonomicznym, ideowym rozwojem całego społeczeństwa. Słusznie przyjęty okres czasowy ma w stosunku do obecnych zadań decydujące znaczenie dla rozważań natury światopoglądowej i estetycznej.

Ocena poszczególnych dzieł, zjawisk i prądów przeprowadzona została w stosunku do istniejącego zapotrzebowania na danym etapie rozwoju społecznego, z punktu widzenia zarówno świadomości społecznej, jak i aktualnych tendencji światopoglądowych i estetycznych.

Błędy, jakie można by wytknąć, wynikają z braku konsekwencji przyjętego toku badań. Przede wszystkim powiązanie zjawisk i prądów literackich z przemianami polityczno-społecznymi przedstawiono dość luźno i w sposób ogólny. Odnosi się to szczególnie do okresu kryzysu systemu feudalnego i narastania sprzeczności w ustroju kapitalistycznym. Powoduje to sprowadzenie kryteriów literacko-historycznej periodyzacji do ogólnospołecznych aspektów, co doprowadzić może w dalszej konsekwencji do nieporozumień. Zatraca się bowiem powiązanie oraz reakcję pisarza na zachodzące przemiany i proces kształtowania się jego świadomości.

Największe zainteresowanie budzić musi część omawiająca rozwój literatury w okresie powojennego XX-lecia. Należy od razu zaznaczyć, że ten stosunkowo krótki okres zajmuje ponad trzecią część opracowania „szkicu", w sumie jednak nie może zadowolić ani precyzją opracowania, ani sposobem naświetlenia problemów, jakie w powojennych Niemczech ciągle oczekują odpowiedzi. Obszerna ta część przynosi bogaty zestaw nazwisk i tytułów z próbą oceny i klasyfikacji każdej wymienionej pozycji. Nieco gorzej jest z faktami. Przytoczone, odnoszą się

IZ Instytut Zachodni

raczej do zagranicznej i wewnętrznej polityki NRF oraz NRD niż życia literackiego. W efekcie napotykamy na poważne trudności w odnalezieniu zjawisk literackich, ich powiązań z życiem społecznym i ideowym narodu, gdyż ukryte są za suchym spisem kolejno ukazujących się pozycji literatury. Podobnie przedstawia się problem twórców literatury, z których nawet najwybitniejsi nie doczekali się zarysowania sylwetek, drogi rozwojowej ich pisarstwa, stopnia reprezentatywności.

Otrzymany w efekcie obraz jest mało plastyczny, w bardzo niewielkim stopniu uwzględniający czynniki i tendencje dominujące we współczesnej literaturze. W odniesieniu do literatury Niemieckiej Republiki Federalnej ogranicza się w zasadzie do oceny z politycznego punktu widzenia, zwracając szczegółową uwagę na stopień zawartej w niej krytyki stosunków społeczeństwa burżuazyjnego. Mimo to nie potrafi np. należycie ocenić i wyjaśnić faktu rozwoju i popularności literatury neofaszystowskiej i neonazistowskiej.

Nie zwrócono uwagi na literaturę odwetową, książki o „niemieckim Śląsku i Mazurach", rozwijające się w ramach tradycyjnej *Heimatdichtung*. Odczuwa się wyraźnie brak wyważenia proporcji w stosunku do tendencji i literatury postępowej, której oddziaływanie, poprzez małe nakłady i słabą nieraz komunikatywność, jest jeszcze mniejsze niż można odnosić z analizy samego zestawu tytułów. Nie doczekała się omówienia działalność takich kół literackich jak „Grupa 47" czy „Grupa Dortmundzka 61", których samo istnienie i działalność świadczy o potrzebie zespolenia się pisarzy postępowych przeciwko zalewowi literatury brukowej i militarystycznej.

W odniesieniu do literatury NRD nie podjęto próby odpowiedzi na pytanie, dlaczego literaturze rozwijającej się swobodnie w warunkach socjalistycznych nie udało się osiągnąć tego poziomu w stawianiu problemów narodowych i historycznych, jaki osiągnięty został na emigracji i w zdecydowany sposób oddziaływał na literaturę światową. Nie potrafiono również wyjaśnić problemu, o ile literatura ta spełniła swoje zadanie zlikwidowania deformacji moralnej i estetycznej w społeczeństwie po zlikwidowaniu faszyzmu.

Omawiana praca jest dziełem zbiorowym, wynikiem współpracy katedr poszczególnych uniwersytetów, Instytutu Nauk Społecznych przy Komitecie Centralnym *SED*, a także Niemieckiej Akademii Nauk. Stanowi ona nie tylko okazję i punkt wyjścia do generalnych dyskusji nad stanem i zadaniami literatury niemieckiej, lecz także wykazuje aktualną sytuację i braki w dziedzinie badań literackich NRD.

Zbigniew Jaśkiewicz

Przegląd Zachodni, nr 4, 1965 IZ Instytut Zachodni